

Toffler'de Bilimsel Metod, Demokrasi ve Gelenek*

Taha AKYOL**

I

Alvin Toffler'in neler söylediği bir konudur, sözyediklerinin nasıl algılandığı bir konudur. Mehmet Ali Birand, Toffler'den ne anladığını Sabah'taki köşesinde yazdı:

"Toffler'i dinledik, hayatımız aliak bullak oldu..? Bugün Türkiyemiz'de neler inanmamız isteniyorsa, Toffler bütün bunların tarihe karıştığını söyledi. Türk Devleti'nin temellerini oluşturan siyasi, sosyal ve ekonomik ilkeeri çöp sepetine atıverdi. Ülkenin bölünmez bütünlüğünü korumak için üzerine titredığımız devlet sistemini çöktü." Birand, ATV muhabirine yaptığı açıklamada da "**artık Misak-ı Milli'nin, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün**" de geride kaldığını söyleyiverdi.

Dostum Birand'ın Toffler'i okuduğunu, hatta anladığını sanmıyorum. Üstün başarısını bildiğimiz "**habercilik**" alışkanlığıyla, Toffler'in Türk-Henkel'de yaptığı konuşmayı 'en çarpıcı' olarak biçimde 'yorumladığını' düşünüyorum. Çünkü, Birand'ın yazısındaki "**her şey**" ve "**Türk devletinin ilkeleri**" gibi içeriği belirsiz genellemelerle, Toffler'in söyledikleri arasında bir bağ kurmak için, ancak 'çarpıcı' bir yorum gerekir!

* Bu yazı Pazar Postası'ndan yazarın izniyle aktarılmıştır.

** Taha AKYOL, Gazeteci-Yazar

Nitekim Toffler, konuşmasında başarılı bir şekilde çağ değişimini sergilemekle birlikte, soyut ve teorik anlamda bile "**devletin ülke unsuru**" konusuna hiç değinmemiş, "**devletin dayanacağı ilkeler**"den bahsetmemiştir. Toffler, kavramı ile, ülke ekonomilerinin ihtiyaçlarla ve menfaatlerle içiçe geçtiği gerçeğini ifade ediyor. Bunun da "**inanmamız istenen her şeyi**" çöp sepetine attığını söylemek, gerçekten çok 'çarpıcı'dır. Niye "**her şey**" de, mesela "bazı şeyler" bile değil! Bilimsel metod bakımından bu "**her şey**" kavramına lütfen hemen bir **mim** koyunuz.

Amacım Birand'ı eleştirmek değil, Birand'ın satırlarında ortaya çıkan bir düşünce biçimini, "**bilimsel metod**" konusunda itinası olmayan bir "**genelleştirme**" tutkusunu, bir "**her şey**" illüzyonunu, kolaycılığını irdelemektir. Dikkat çeken konu, bilimsel düşüncenin temeli olan karmaşık **sebepler-sonuçlar ilişkisinin** (illiyet, nedensellik bağının) gözden kaçırılması, bir alandaki teorinin ilgisiz ve illiyetsiz başka alanlara da yaygınlaştırılarak "her şey"i kapsayacak şekilde aşırı genelleme yapılmasıdır. Madem insanlık "**ikinci Dalga**"ya geçiyor, öyleyse "**her şey**" çöp sepetine! Peki ama "**Bilgi toplumu**"nun hangi illiyetleri, hangi determinantları "**Misak-ı Milli**"yi geride bırakmıştır? Bunu düşünme zahmetine katlanmak gerekmez mi?

'Her Şey' Teorileri

Burada ciddi bir **bilimsel metod** problemleri vardır. Atalarımızın deyimiyle "**sapla samanı karıştırmak**", olgular arasındaki illiyeti ve illiyetsizliği ayırd edememek söz konusudur: "**Aşırı genelleme**" yaptığımız zaman, zihnimiz böyle "**her şeyi izah eden teoriler**"in büyüüne, tuzağına kolayca kapılmaktadır, çünkü zihniyet "**herşeyi izah eden teoriler**" sayesinde, somut konuları, illiyetleri ve illiyetsizlikleri düşünmek zahmetinden kurtulmaktadır.

Toffler'in teorisi "**her şey**"i izah ediyorsa, biz de "**inanmamız istenen her şey**"e, bu arada "**Misak-ı Milli**"ye orada bir cevap bulabiliriz. İzah etmiyorsa, bir süre durup düşünmemiz, araştırmamız, "**bilgi toplumu**"na bağlı zincirleme illiyetlerin nerelere (Misak-ı Milli'ye) kadar uzanıp uzanmadığını anlamak için kafa patlatmamız gerekir. Fikirleri eleştiri süzgecinden geçirmek zordur, zahmetlidir. "**Her şeyi izah eden**" teorilere, aşırı genellemelere, sansasyonel 'yorum'lara yatkınlığımız da bundandır. Çağımızın büyük bilim felsefecisi Karl Popper, böyle Marksizm, Freudizm, Adlerizm gibi "**her şeyi izah eden**" teorilerin aslında "**sahte-bilimsel**" olduğunu gösterirken, bunların bir çok insana neden cazip geldiğini de anlatmıştır. "Popper bu çeşit teorilerin müthiş psikolojik çekiciliklerinin her şeyi açıklayabilme yeteneklerinden ileri geldiğine bir çok kereler işaret etmiştir... Bu teorilerden birini benimsemek, Popper'e göre, 'henüz sırta ağah kılınmayanlardan saklı kalan bir gerçeğe gözlerinizi açan bir doğruya erme ya da ehr şeyi kutsal bir ışıkla aydınlatma etkisi yaratmaktadır. Gözleriniz bir kez böyle açılınca, her yerde destekleyici örnekler görürsünüz: Dünya, teorinizin doğrulanmaları ile doludur..." (Bryan Magee, Karl Popper'in Bilim Felsefesi, sf. 41). Önceden varolan "**bütün inançlarımız**"ı yıkan,, "**çöp sepetine**" atan yeni bir "**kutsal ışık**" keşfedilmiştir sanki...

Popper, "**her şeyi izah eden teoriler**"i haklı olarak astrolojiye benzetir: Her karşılaştığımız olayı kolayca yıldızlara bağlarız! Her karşılaştığımız olaya yıldız hareketleri arasında bir "**illiyet**" olduğuna inanırız! Kapitalist toplumdaki her işçi-işveren anlaşmazlığında, her grevde 'yaklaşan devrim'i görürüz. Çünkü sınıf kavgası ve diyalektik bütün tarihi ve geleceği izah etmektedir! Her davranışımızda "**psikanalitik**" bir "**illiyet**" keşfederiz!..

Çünkü bütün davranışlarımızın kökeninde, bastırılmış bilinçaltının olduğu şeklinde, "her şeyi izah eden" bir teori vardır elimizde! Büyük tarihçi Braudel de, Toynbee'nin ve Spengler'in "**her şeyi izah eden**" (sweeping explanation) ve "**aşırı basit**" tarih felsefelerini eleştirirken, aşırı genellemelerden sakınılmasını ister, somut olguların incelenmesinin zorunluluğuna dikkat çeker. (A History of Civilisations, vf. xxii, 11 ve 35) Toynbee her olayı "**meydan okuma**" ve "**karşı koyma**" ile izah ediyordu! Spengler, yaşadığı kriz çağındaki her olayda "Batı'nın Çöküşü"nü kanıtlarını keşfediliyordu! Popper'in verdiği örnek ilginçtir: "Bir Marksist eline bir gazete alıp da her sayfasında kendi tarih yorumunu destekleyen tanıtılar bulmadan edemezdi; yalnızca haberlerinde değil, gazetenin -sınıfsal yanlılığını açığa vuran- sunuş biçiminde de ve özellikle yazmadıklarında..." Aynı "**her şey**" anlayışı: Madem ki insanlık Üçüncü Dalga'ya geçiyor, öyleyse Birinci ve İkinci Dalga dönemlerinde "inanmamız istenen her şey" artık çöp sepetine; **Misak-ı Milli** de geride kaldı! "**İnanmamız istenen her şey**"den biri olan "**hayatta en hakiki mürşit ilimdir**" ilkesi de "**bilgi toplumu**"nda "**çöp sepetine**" mi atılacak?! "O hariç" ise, niye "**her şey çöp sepetine**" diyoruz? (Parantez içinde belirtiyim, ben bilimin 'mürşit' olmadığı kanaatindeyim.)

Bu yazının konusu Toffler olduğu halde, metod meselesi üzerinde bu kadar durmam, sebepsiz değildir. Çünkü "**metod**" daima "**bilgi**"den önemlidir. "**Usul, esasa mukaddemdir.**" Metodik düşünmemiz için, bir öncülün, bir teorinin "**olaylarla doğrulanması**" yetmez, hatta bu yanıltıcı da olabilir. Çünkü tabiata ve topluma bir genel teorinin "**olaylarla doğrulanması**" açısından baktığımızda, kapsam dışında kalan veya teoriyi 'doğrulamayan' olaylar gözden kaçabilir. 'Doğrular' kendi alanlarının dışına yayılarak, başka 'doğru'ları örtebilir. Doğru düşünmenin metodu "**illiyetleri**" doğru tesbit etmektir; Popper'in deyimiyle teorinin "**yanlışlanabilir**", yani test edilebilir nitelikte olmasıdır. Bir teori "**her şeyi**" izah etmeye kalkıştığında, 'test edilebilir' olmaktan çıkar. Mesela Üçüncü Dalga ile **Misak-ı Milli** arasında bir "**illiyet**" olup olmadığını test etmek imkansızdır. Tıpkı astrolojide de yıldız hareketleriyle davranışlarımız arasında bir "**illiyet**" olup olmadığını test etmemizin imkansızlığı gibi: Yıldızın hareketini değiştirebilseydik, hareketlerimizin de değişip değişmediğini, yani aralarında bir "**illi-**

yet" olup olmadığını anlayabiliriz! Dolayısıyla astrolojide "illiyet", sadece buna inananlar için söz konusudur, yani fiktiftir!

Bu yazının sınırlı çerçevesi içinde, Toffler'in genel teorisindeki bazı öncüllere "illiyet" açısından bakmaya çalışacağım. Çünkü "illiyet" araştırmasının birinci derecede önemli bir bilimsel düşünce metodu olduğuna inanıyorum.

Toffler'in Yeri

Yıldızların hareketlerini değiştiremediğimiz için astrolojiyi test edemiyoruz. 'Libido'yu yok ederek hangi davranışlarımızın libido'dan geldiğini, hangi davranışlarımızın libido'dan gelmediğini test ederek anlamamız da imkansızdır. Popper bu yüzden Freudcu kavramların "**Homeos'un Olympos tanrılarına ilişkin öykülerinin bilimsellik savından daha geçerli olmadığını**" belirtmiştir (Sf. 42). Ama, bilgisayarın yol açtığı illiyetleri anlamak için, "**bilgisayar**"ın bulunmadığı zamanlara, 40 yıl öncesine bakabiliriz! Globalleşmenin 'doğru' olup olmadığını anlamak için sermaye ve teknoloji hareketleri, pazarın dünya çapında bir mekanizma haline gelmesi gibi somut olguları 'gözlemlemek' imkanına sahibiz. Hızla artan dünya ticaret hacmi ile 'globalleşme' arasında kesin, somut bir "illiyet" vardır. Ülkelerin iktisadi ilişkileri, hele de sermaye ve bilgi hareketleri arttıkça, kapalı ekonomi ve siyasetlerin kırıldığı, bunun yerine 'açık toplum' ve 'karşılıklı bağımlılık' durumlarının geliştiği de somut bir olgudur. Çağımızda bilginin en yüce değer olduğunu soyut felsefi iddialarla değil, somut üretim ve maliyet fonksiyonuna bakarak 'gözlemlemek' mümkündür. Bu sebeplerle Toffler'in Üçüncü Dalga teorisi ve genelde çağımızdaki fütüroloji, eski kahinlerin ve 19. yüzyıldaki tarih felsefecilerinin kehanetlerinden farklıdır. Eski kahinler, arada "illiyet ilişkisi" olmayan unsurlara, yıldızlara, sihirli cam küreye, avucumuzdaki çizgilere bakarak gelecek hakkında kehanette bulunmuşlardır.

19. yüzyıl filozofları, bu arada Karl Marks, eski kahinlerden farklıydılar ama onlar da gözlemleyebildikleri süreçlere dayanarak gelecek hakkında tahminlerde bulunurken, "illiyet"leri objektif olarak öngörülebilir alanın çok ötesine yaymışlar, bu noktadan itibaren kahinlerin duru-

muna düşmüşlerdir. Marks, "**komünizmin bir heyüla gibi bütün Avrupa'da dolaştığını**" söylerken ancak kısa vadeli geleceği görmüştü. Çünkü dayandığı "illiyet" in ulaştığı mesafe o kadardı. Ondan sonrası (komünist toplum kehaneti), hiç bir reel "illiyet" e dayanmıyor, 'astrolojik' bir 'inanç' olarak kalıyordu. Marks'ın göremediği bilimsel ve teknolojik devrim, bu kehaneti boşa çıkardı.

Marks gibi büyük bir filozofun yaşadığı bu 'deney', biçim için uyarıcı olmalı, çağımızdaki "illiyet"lerin zaman ve kapsam sınırları hakkında dikkatli olmalıyız. Toffler, Drucker ve Daniel Bell gibi düşünürler, bilimsel ve teknolojik devrimi yaşayan bir toplumun insanları olarak, öngörülerinde Marks gibi pervasız değildirler. Bu bakımdan son derece önemlidirler (Fütürist yanından çok analist yanı ağır basan Paul Kennedy'yi ayrı bir kategoride görüyorum.). Ciddi fütürist araştırmacılar, yarın bizim de ulaşacağımız gelişmiş toplumu anlamak bakımından da son derece önemlidirler, aydınlatıcıdır. Yeter ki biz bilim-dışı, 'astrolojik' düşünce alışkanlıklarımızla, onları kahin saymayalım. "**Bilgi toplumu**"nun sihirli cam küresinde, mesela, **Misak-ı Milli**'yi çöp sepetinde görmeyelim.

Toffler'e Eleştiri

Toffler'in önemini ve öngörülerinin çoğunu kabul ediyorum. Bununla birlikte, belki de gördüğü büyük ilginin psikolojik etkisiyle Toffler'in "**Üçüncü Dalga**"yı bir ölçüde "**her şeyi izah eden teori**" gibi görme eğiliminde olduğuna dair işaretler var. Kuzey Irak'da, Bosna'da, Arjantin'de, özgül sebepleri olan olayları Toffler, kolayca **Dalga**'lar çatışmasına bağlayabilmektedir. "**Olaylarla doğrulanmak**" çabasına Toffler'in de bir "illiyet" sınırnı koyması lazımdır. Toffler, "**temsili demokrasinin İkinci Dalga kurumu olduğunu**" anlatırken diyor ki: "Bunun sonucu, İkinci Dalga sırasında bir 'güven ritüeli' olan seçimlerin, çekiciliğiyle birlikte, Amerika'da seçime katılma oranı her yıl biraz daha azalmaktadır. 1976 yılındaki Başkanlık seçimlerinde seçmenlerin yüzde 46'sı evinde oturmuş, sandığa gitmemiştir. Demek ki, bir Cumhurbaşkanı, seçmenlerin yüzde 25'inin, bütün vatandaşlarının yüzde 8'inin oyuyla seçilmiştir..." (Üçüncü Dalga, Altın Kitaplar, 1981, sf. 449) Toffler, temsili demokrasinin modasının geçtiğini kanıtlamak için, bebekleri dahi oranlamaya katıyor! Toffler'e göre, işte, Üçüncü

Dünya'yı oluşturan süreçler sebebiyle "**mutabakatın çözmesi, bütünüyle temsil konseptinin altını oymaktadır**" (Yeni Bir Uygarlık Yaratmak, Henkel yayınları, sf. 92).

Şimdi, Toffler'in bu sözlerini bilimsel metod açısından irdeleyelim. ABD'de seçime katılma oranının düşüklüğü gibi somut bir olay, Üçüncü Dalga adlı genel teoriyi "**doğrulayan**" bir olay mıdır? Seçime katılma oranının düşüklüğü ile Üçüncü Dalga'yı oluşturan reel süreçler arasındaki ilişki 'astrolojik' midir yoksa "**illiyet**" (nedenlilik) niteliğinde midir? **Somut** bir olgu olan düşük katılma, **genel** bir teori olan Üçüncü Dalga ile "**izah**" edilebilir mi? Seçime katılmanın kendine özgü sebepleri yok mu? Toffler'in "**her olayda doğrulama**" arzusu, onu bu soruları düşünmekten alıkoymuş gözüküyor.

Somut - Genel İlişki?

Evvela; seçime düşük katılma her zaman temsili sisteme güvensizliğin eseri midir? Seçmen davranışları üzerine araştırma yapan ünlü siyaset bilimci Martin Lipset, sandığa gitmeyenlerin bir bölümünde "**boşunalık duygularına dayanan bir yabancılaşma**", bir bölümünde ise seçime katılmamanın "**sistemin istikrarının bir anlatımı, belli başlı sosyal çatışmaların azalması...**" gibi olgulara bağlı olduğunu gözlemlemiştir (Siyasi İnsan, sf. 167). Gerçekten, insanlar, sistemden memnun oldukları ve sistemin nasıl olsa doğru işleyeceğini düşündükleri için de sandık başına gitme zahmetine katlanmamış olamazlar mı? Bu soruya 'genel teori' ile cevap veremeyiz, seçmen davranışlarının sebeplerini özel olarak araştırmak lazımdır. Ama 'her olayda doğrulanma' eğilimi, böyle bir araştırmaya ihtiyaç duymaz!

ABD seçim istatistikleri de seçime katılmamanın Üçüncü Dalga ile ilişkisinin olmadığını, en azından zayıf olduğunu gösteriyor. David McKay'ın "**American Politics and Society**" adlı eserinde 1932'den itibaren Başkanlık seçimlerine katılma oranları verilmiştir (Sf. 111). Toffler, 1976'daki yüzde 54 katılma oranını, kendi teorisinin 'doğrulanması' olarak görmüştür. Halbuki, ABD'nin tam İkinci Dalga'da (sanayi döneminde) olduğu 1932 seçimlerinde katılma oranı daha düşüktü, yüzde 52 idi! İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında yapılan 1940 seçimlerinde katılma oranı yüzde 59'a çıkmış, zaferle rahatlayan ABD

halkı 1948 seçimlerine yüzde 51 oranında katılmıştır! Soğuk Harbin kızıştığı bir ortamda General Eisenhower'ın seçildiği 1952 seçimlerindeki katılma oranı ise yüzde 62'dir! 1976'daki yüzde 54 katılma oranı, Toffler'in beklediği gibi giderek gerilemiş, 1988'de yüzde 50'ye düşmüş ama 1992'de tekrar yüzde 54'e çıkmıştır.

Katılma oranlarında bu iniş çıkışları "**Dalga**" ile izah edemeyiz, özgül ve karmaşık sebepleri vardır. Somut bir olguyu alelacele genel bir teoriye bağlamanın yanlışlığını gösteren başka bulgular da var: ABD'de eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe katılma oranı artmakta, eğitim ve gelir düzeyi geriledikçe katılma oranı düşmektedir. (McKay, sf. 110) Lipset'in aynı yönde gözlemleri mevcuttur. Zenginler ve iyi eğitimliler Üçüncü Dalga'yı yaşadıkları halde temsili demokrasiye daha çok katılıyorlar! İkinci Dalga standartlarında yaşayanlar ise "**İkinci dalga kurumu olan temsili demokrasiye**" o kadar katılmıyorlar! Üçüncü Dalga'nın başka bir ülkesi olan Japonya'da ise, seçime katılma oranı yüzde 74'tür. Bunda Japon kültürünün 'cemaatçi' özelliklerinin etkisi olduğunu sanıyorum. ABD ise daha bireyci bir siyasi kültüre sahiptir. ABD'ye göre daha 'politize' olan Avrupa'da katılma oranları epeyce yüksektir (McKay, sf. 113).

Görülüyor ki, seçime katılma veya katılmama çok karmaşık, pek çok **özgül** sebepleri olan bir konudur. Katılma meselesini hemen "**Dalgalar**"a bağlamak, 'astrolojik' ya da Popper'in eleştirdiği anlamda 'tarihselci' bir zihniyettir. Külli bir ideoloji gibi algılanmaya başlayan 'genel teoriler', özgül olayları hemen genele bağlamak gibi bir zihin tuzağına çok yatkındır. Toffler bile bundan kurtulamamıştır. Bizde de Marksistlerden sonra, Siyasi İslamcılarının, İkinci Cumhuriyetçilerin ve Sol Kemalistlerin "**her şeyi izah eden**" teorileri vardır. Bu yüzden, olayların özgül ve çok karmaşık sebeplerini araştırmak yerine, hemen 'astrolojik' bir önkabulle kendi ideolojilerine bağlayıverirler ve "olaylar tarafından doğrulandıklarına" inanırlar. Nitekim, toplumdaki bütün sorunların sebebi ve kurtuluşun basit reçetesi onlara malumdur.

II

Toffler'in zaafı, mevcut süreçler üzerinde düşünürken aşırı genelleştirmelere pek yatkın olmasıdır. Toffler geleceğe dönük düşünürken de soyut, teorik modeller kurmayı pek seviyor. Madem ki, yeni bir hayat tarzı olarak

yeni bir "Dalga"ya geçiyoruz, öyleyse her şey, bu arada "temsili demokrasi" de değişecektir, "aile" de değişecektir; değişiyor zaten. Toffler acele soyutlama ve genellemeler yaparken, bazen geleceğe dönük olarak, savunduğu temel tezlerle de çelişen zihni kurgulardan kendini alamıyor. "İllyetler"e gereken önemi verilmeyince, zihinsiz soyutlamalar dünyasında böyle çelişkilere kolayca düşülebilir.

Toffler'in aşın genelleştirme ve geleceğe dönük modeller oluşturma tutkusunu irdelemek için, onun "temsili demokrasi" konusundaki görüşleri tipik bir 'veri' oluşturmaktadır. Toffler önce kesin bir yargıya varmıştır: "Sanayi dünyasının (İkinci Dalga'nın) bütün siyasal partileri, meclisleri, kongreleri, başkanlıkları, mahkemeleri, kısacası toplumca aldığımız kararları uygulamakta yararlandığımız araçların hepsi, çağdışı kalmıştır, yakında değişecektir." (Üçüncü Dalga, Altın Kitabevi, sf. 446).

Hızlı bir değişme ve sürat aşırında yaşadığımız için, psikolojimiz bu tür genel yargıları doğru kabul etmeye pek heveslidir. Mahkemeler konusunda fazla bir şey söylemeyen Toffler, temsili demokrasiyi modası geçmiş kavram ve kurum olarak gösterirken, iki temel gerekçe ileri sürüyor: **Artan bilgi yükü:** Üçüncü Dalga'da sorunlar öyle karmaşık, bilgiler de öyle çok hale geliyor ki, İkinci Dalga kurumu olan temsili demokrasi bunun altından kalkamaz, kalkamıyor. **Temsil yok oluyor:** Genel oyla seçip parlamentolara ve hükümetlere gönderdiğimiz temsilcilerimiz halkın ne düşündüğüne bakmıyorlar, uzmanlarla çalışıyorlar. Öyleyse zaten bizi temsil etmiyorlar. Toffler'e göre, işte bu iki temel sebep yüzünden, temsili demokrasinin esas varsayımı olan "çoğunluk iktidarı kuralı artık eskimiştir." (s. 477) Zaten artık çoğunluk'lar sağlanamıyor. Öyleyse, "**amacımız azınlıklar demokrasisi olan yeni yaklaşımlar**" lazımdır.

Bilgi Yükü

Temsili demokrasiyi ve bu arada parlamentoları ve bu arada parlamentoları ve hükümetleri felce uğratan faktörlerden biri, "**bilgi**"nin altından kalkılamayacak kadar çoğalmış olmasıdır. "Petrol şirketi Exxon'un Federal Enerji Bürosu'na gönderdiği bir tek raporun kalınlığı 445.000 sayfadır. Yani aşağı yukarı bin cilt." Ülkenin tek

meselesi enerji değil ki? Karar almak için gereken bilgilerin bu kadar çoğalması, sistemi felç ediyor: "Amerikan toplumunun karşılaştığı yaşamsal sorunlarda karar verme mekanizmasının paralize (felç) olduğunu görmekteyiz. Ekonominin üzerinde bomba gibi patlamasına, bağımsızlığı, askeri güvenliği tehdit etmesine, bitmek bilmeyen Kongre araştırmalarına ve Başkan'ın tekrar tekrar ricalarına rağmen, OPEC ambargosundan altı yıl sonra bugün (1980), Amerikan siyasal mekanizması hâlâ yerinde saymaktadır. Hâlâ tutarlı bir enerji politikası geliştirilememiştir." (Sf. 446). Burada dostum Mehmet Ali Birand'ın kulağını cınlatmadan geçmeyeceğim: Toffler "**bağımsızlığı**" ve "**askeri güvenliği**" savunuyor.

Temsili demokrasinin yavaş işlediği bir gerçek. Toffler, bu yüzden bir an önce "Üçüncü dalga"nın siyasal kurumlarına geçmemiz için okuyucuları uyarıyor, ufuktaki tehlikelere dikkat çekiyor: "İstikrarsızlık belirtileri, İkinci Dalga'ya özgü politik sistemler bir fırtına daha atlatabilir mi, diye bizi düşündürmelidir. Çünkü, 1980'lerin, 1990'ların bunalımları eskilerine oranla çok daha yıkıcı, çok daha tehlikeli olacaktır." Toffler'in 1980'den bakınca öngördüğü tehlikelere başka bir örnek: "İran'da bir iki kuyunun (Devrim sırasında) kapanması ABD'de benzin kuyruklarına büyük karışıklıklara neden olursa, Suudi Arabistan'ın bugünkü yöneticilerinin sille tokat işbaşından uzaklaştırılması halinde kim bilir neler olabilir?" Temsili demokrasinin altından kalkama-yacağı muhtemel krizler o kadar çok ki: "Kuzey ve Güney arasında (Yemen'de) acımasız bir iç savaş sürerken, petrolün, göçmen işçilerin, aşırı Filistinlilerin akınıyla ülke (Suudi) dengesini kaybetmişken... Abqaiq'deki petrol kuyularına bir sabotaj yapılması, Riyad'da bir darbe, dinsel bir ayaklanma, bir devrim olması durumunda, Washington'da, Londra'da, Paris'te, Moskova'da, Tokyo'da veya Tel Aviv'de şok geçiren politikacıların gösterecekleri tepki ne denli akılcı olabilir?" (Sf. 452). Tabii, çok büyük depremler de tasavvur edebiliriz; temsili demokrasinin başkentlerini yerle bir eden veya petrol bölgelerinin altını üstüne getiren...

Dikkat çeken nokta, Toffler'in 1980'de yazdığı tehlikelerin gerçekleşmemiş, aksine, mesela Yemen iç savaşının bitmiş olmasıdır. Teorik bakımdan daha önemlisi, Toffler'in "karşılıklı bağımlılık" gerçeğini gözden kaçınması-

dır. Arabistan'ın başına "devrimci" bir yönetim gelince, petrol satmak zorunda kalmayacak mı?! Müşterinin almaya ihtiyacı var da, satanın satmaya ihtiyacı yok mu? Toffler, gelecek hakkında bizi alarme edip, Üçüncü Dalga için yeni siyasi modelleri bize kabul ettirmek isterken, kendi genel teorisiyle de çelişkiye düşebiliyor. Nitekim Prof. Gülten Kazgan da, Toffler'in temel tezlerinden biri olan "**bilginin sınırsız paylaşımı**" ile realitedeki patent tekelciliği arasındaki çelişkiye dikkat çekmektedir. (Yeni Yüzyıl, 23 Kasım 1995).

Her neyse... Geleceğin, öngöremeyeceğimiz veya öngörebileceğimiz sürprizlerle dolu olması tabiidir. Sorun şu: Toffler, böyle sürprizler karşısında temsili demokrasinin "**akılcı**" davranacağından şüpheleniyor ama, savunduğu "**azınlıklar demokrasisi**"nin "**akılcı**" davranıp davranmadığı konusunda ortaya bir kuşku koymuyor! Bu konu, Toffler'in ikinci temel gerekçesiyle, yani "**temsilcilerin bizi temsil etmemesi**" iddiasıyla ilgilidir.

Temsil'in Sonu mu?

Toffler, önce temsil'in ortadan kalktığını, yetkinin bürokratlara, uzmanlara geçtiğini söylüyor: "Bir çok konuda ortak görüşün olmayışı temsil kavramını anlamsızlaştırmaktadır. Temsilci kimi 'temsil' etmektedir? Sonra, parlamenterler yasaların hazırlanmasında, gittikçe daha çok uzmanların fikrine uymaya başlamışlardır. Böylece iktidar bir ölçüde parlamentodan bürokratlara kaymıştır."

Peki ne yapmalı? Toffler bildiğimiz temsili demokrasi yerine, "**yarı doğrudan demokrasi**" veya "**azınlıklar demokrasisi**" gibi Üçüncü Dalga modelleri öneriyor, "seçim oyunları"na gerek bırakmayan yönetim teorileri geliştiriyor: Öyle gelişigüzel bir sürü temsilci seçip Washington'a, Londra'ya, Paris'e, Bonn'a, ya da Moskova'ya posta etmek zorunda değiliz. İstersek seçimle gelen temsilcilerimizi yerlerinde tutarız. Her konuda (parlamentolarda) kullanılan oyların yalnız yüzde 50'si onların olabilir, geri kalan yüzde 50 oyu, halk içinden rasgele seçilmiş bir örnek grubu oluşturan kimselere kullandırabiliriz." Toffler devam ediyor: "Bunlar başkentte değildirler. Ülke içinde çeşitli yerlerde bulunanlar ve oylarını elektronik aygıtlardan yararlanarak kullanırlar. Böyle bir sistem, 'temsili' hükümetlerden daha çok temsil olanağı

verdiği gibi, parlamentoların koridorlarını dolduran lobilerin gücünü de bir anda sıfıra indirir." (Sf. 486).

Toffler, parlamentoların yarısının böyle "rastgele" veya "kurayla" seçilmiş ve "başkentte oturmayan" insanlardan oluştuğu zaman, temsili sistemde Meclis'e giremeyen azınlıklara da sandalye isabet edebileceğini söylüyor (Sf. 484). Hemen belirteyim, Toffler'in azınlıkları "örneğin, doktorlar, motosikletçiler, dinsel azınlıklar, bilgisayar programcıları.." gibi gruplardır. Rastgele ya da kurayla seçilenler, halkı daha iyi temsil edecek. Şimdi bir soru: Bir yığın uzmanla çalıştıkları halde, parlamentolar ve hükümetler "**450 bin sayfa tutan enerji raporunu**" inceleyip bir enerji politikası oluşturamıyorsa, bu rastgele veya kurayla seçilmiş, kendi kentinde işiyle gücüyle uğraşan insanlar nasıl enerji politikası, dış politika vs. oluşturacaklar?! Toffler'in bu ütopyası, temel tezi olan "**bilgi toplumu**" ile taban tabana zıt değil mi?!

İster istemez Lenin'in ütopyasını hatırlıyorum: "İlerde, insanlar arasındaki işbölümü kaldırılacaktır; her yönden gelişmiş evrensel bir hazırlıktan geçmiş, her şeyi yapabilen insanların eğitime, öğretime ve şekillenmesine geçilecektir." (Sol Komünizm, Sol yayınlar, sf. 46). İşbölümünün kalkması, uzmanlığın kalkmasıdır! Bilgi çağında mümkün mü? "**Her şeyi yapabilen insan**", çağımızda "**her şeyi bilen insan**" demek değil mi? Galiba Toffler'in rastgele ve kurayla seçilecek insanları da Lenin'inkiler gibi "**her şey**"i bilecekler! Üçüncü Dalga'nın sürprizleri karşısında temsili demokrasinin hantallığından yakınacaksınız; temsili demokrasiyle seçilmiş insanların krizler karşısındaki tepkilerinin "**akılcı**" olup olmayacağından kuşkulacaksınız ama "**kurayla**" yahut "**rastgele**" seçilmiş insanların bulunduğu parlamentoların süratine ve akılcılığına güveneceksiniz! Sanki onlar "**omnipotent**" melekler olacak! Öfkeleri, sınırları, bilgisizlikleri, "**aşırı duygusal tepki**"leri olmayacak! Hakkımı yemeyelim, Toffler, "**doğrudan demokrasi**"yi savunurken bu sakıncanın farkındadır: "Aşırı duygusal tepki sorunu, referandumla ya da doğrudan demokrasinin başka bir yöntemiyle alınmış önemli kararların uygulanmasından önce belirli bir sürecin geçmesini şart koşturmak ya da bir ikinci oylama yapılmasını gerektirmek gibi bazı önlemlerle halledilebilir." Yahut: "Sözde temsilciler tarafından bugün alınan bir çok kararın, yarın yeniden seçmene götürülmesi..." (Sf. 488). İn-

sanların işi gücü yok; ikide bir sandık başına! Katılma oranı ne olur acaba!

Geleneksel Bilgelik

Muhafazakâr dünya görüşünün çağrımızdaki önemli filozoflarından Russel Kirk diyor ki: "Bilgili bir muhafazakâr, derin ve girift entellektüel sistemlerin birkaç ukalaca cümleye indirgenmesine soğuk bakar. O, böyle bir tekniği radikallerin heyecanına terkeder. Muhafazakârlık, sabit ve değişmez bir doğmalar bütünü değildir. Muhafazakârlar, kendi kanaatlerini zamana göre yeniden ifade etme yeteneğini Burke'den miras almışlardır. Geçerliliğini sürdüren bir öncül olarak, sosyal muhafazakârlığın esası, insanlığın kadim moral geleneklerinin korunmasıdır. Muhafazakârlar, atalarının bilgeliliğine (wisdom) saygı duyarlar. Toptancı değişmelere şüpheyle bakarlar. Muhafaza-kârlara göre, toplum sonsuz hayatı ve ince kuralları olan bir manevi realitedir. Toplum, ıskartaya çıkarılacak ve yeniden şekillendirilecek bir makine değildir." (The Conservative Mind, sf. 6).

Gerçekten Toffler gibi, dikkatlerimizi değişim realitesine çeken düşünürlerin yanında, onların "**her şey**"i kapsayan ütopyalarına karşı bizleri uyaracak bir muhafazakâr ihtiyatlılığa ve eleştiriye de kesin ihtiyaca vardır. Toffler'in büyük hatası, "**temsili demokrasi**" fikrini geliştiren, bu fikrin bilgelik (hikmet) yönünü işleyen büyük felsefecilerin, liberalizmin ve liberal - muhafazakârlığın "**geleneginden**" kopmuş olmasıdır. Gerçi Toffler, bizdeki "**liberteryenler**"den farklı olarak kendi "**kurucu atalar**"ına saygılı bir dil kullanıyor ama, "**işiniz bitti**" demeye de getiriyor (Jefferson'a hayali mektup.). Tabii ki, gelenegın içindeki bilgelige önem vermeyen de bilgisayar ekranında gelecekle ilgili modeller kurabilirsiniz! Ama geleneksel bilgeligi önemsemediğiniz zaman, ekrandaki ütopya modellerinde bile, Toffler gibi çelişkilere düşersiniz.

"**Genel temsil**", "**çoğunluk**" ya da "**milli irade**" gibi, demokrasinin geleneksel - bilgece ön kabullerini, köksüz ve kurgusal bir ütopyik model uğruna yok saydığınız zaman, toplumun siyasi ahlak bakımından bir meşruiyet krizine gideceği kesindir. Nitekim Toffler'in kendisi de "**çoğunluk yönetiminin artık bir meşruiyet ilkesi olarak uygun düşmediğini**" söylüyor! Ama yine Toffler

dönüp dolaşıp çoğunluk ilkesine geliyor: "Kısaca, bütün sistemi, çeşitli azınlıkların oynayacakları rolleri güçlendirecek ama bir çoğunluk sağlanmasını da kolaylaştıracak şekilde modernize etmek zorundayız." Bir meşruiyet ahlaki ve bilgeligi olarak çoğunluk ilkesi (genel temsil, milli irade) gerekiyor demek ki... Öyleyse niye çoğunluğa dayalı bir yönetim fikri "artık bir meşruiyet ilkesi olarak uygun düşmüyor?!"

Tabii ki, her rejim gibi temsili demokrasinin de sorunları vardır. Gittikçe karmaşıklaşan bilgi toplumunun yönetiminde de özgül zorluklar vardır. Özellikle yerel sorunların çözümünde yerel demokrasinin gerektiği, tek - konulu (single issue) sorunların çözümünde gönüllü kuruluşların rolünün arttığı ve artması gerektiği doğrudur. Ama bunlar genel temsil veya milli irade kavramlarını ve kurumlarını demode yapmış değildir. Çünkü ülkelerin makro ve milli politikalara ihtiyacı devam edecektir. Vatanın makro veya milli politikaların oluşturulmasına 'doğrudan' katılmaları imkansız olduğu gibi, şu uzmanlık çağında yararlı da değildir. Hele de Toffler'in "**rastgele**" ve "**kurayla**" 'temsili' belirleme önerisi saçmadır. Çünkü rastgele veya kurayla parlamentoya girenler, dört sene sonraki seçimler için 'halk'a karşı hiçbir sorumluluk duymayacaktır. Katılma oranları ne olursa olsun, genel seçimle parlamentoya girenler ise, gelecek seçimler için genel bir sorumluluk altında olacaklardır. Bilgi çağının karmaşık sorunları karşısında uzanların oluşturduğu alternatifler arasında tercihler yapacaktır. Genel neticenin halk tarafından iyi veya kötü **hissedilmesine** göre de **genel seçimleri** kaybedecekler veya kazanacaklardır. Bu mu 'temsil'dir, yoksa halka karşı hiç siyasi sorumluluğu olmayacak "**rastgele**" ya da "**kurayla**" parlamentoya girenler mi?!

Parlamentoların ve hükümetlerin halka karşı sorumlu olmaları, ancak bugünkü bildiğimiz anlamda partiler kurumunun devam etmesiyle mümkündür. **Gelenegi** oluşturan tecrübeler ve bilgelik de bunu gösteriyor. Toffler ise, "sık sık değişen azınlıklar koalisyonuna hizmet eden geçici modüler partiler" öneriyor! Sonra da, kendi teorisine parti arıyor: "Amerika'daki Üçüncü Dalga güçleri daha kendi seslerini bulmak zorundadır. Bunu onlara verecek olan siyasi parti Amerika'nın geleceğine egemen olacaktır." (Yeni Bir Uygarlık Yaratmak, Henkel yayımı, sf. 82)

Mesela Aile

Toffler'in aile kurumu hakkındaki görüşlerinde de geleceğe dönük beklentileri bakımından geleneksel bilgeliliği dikkate almayan yaklaşımları vardır. Şema, yine tamamdır. Birinci Dalga'da geniş aile, İkinci Dalga'da çekirdek aile, Üçüncü Dalga'da ise 'başka tiplerde aileler', Toffler; boşanmaların artması, ailesiz çocukların çoğalması, karma evlilikler gibi olgulardan bahsederken, bir "**Üçüncü Dalga ailesi**" heyecanına kapılacağına, Graham Fuller gibi bunu "**toplum dokusunun bozulması**" ve "**negatif**" bir belirti olarak, bir "**gelişme**" değil, bir "**sorun**" olarak niteleyeydi mutlaka daha sorumlu ve bilgece davranmış olurdu. (Fuller, The Democracy Trap, sf. 64-70).

Belki de, fabrikada çalıştığı sırada kazandığı tecrübeler dolayısıyla Toffler, çağımızdaki büyük değişim gerçeğini, yeni bir "**makine**"nin kurgulanması gibi görüyor. Halbuki, Kirk'ün belirttiği gibi toplumun bir de manevi (spirituel) yönü, değerler dünyası ve değerler problemi

vardır. Toffler, demokrasinin geleceğine bakarken yaptığı gibi, aileye bakarken de bu değerler problemini görmemiştir. Halbuki "**bilgi toplumu**"nun örneği olan Amerika'da "**eğitimin çökmesi**" olgusu yaşanıyor ve bunun sebebi "**Dalga**" meselesi değil, toplumdaki değerler erozyonudur (Fuller, sf. 78-81). 'Dalga', yine herşeyi izah etmiyor! Değerler meselesini "**Pazar Postası**"nda çıkan "**Değerler Krizi**" başlıklı yazımda ele almıştım. Burada konuya değinmemin amacı, "**her şeyci**" ve "**doğrusal**" (lineer) değişim teorilerinin bir yandan zihnimizi açarken, öbür yandan, tek boyutlu bir düşünce alışkanlığı doğurduğuna dikkat çekmektir. Böyle fütürist teorilere "**liberalce**" bir ilgi göstermek ve geleceğimiz konusunda kafa yormak gerekiyor. Ama aynı zamanda "**muhafazakârca**" ve bilimsel bir "**ihtiyatlık**"la bakmamız da lazımdır. Toffler'de bilimle 'astroloji'nin, doğrularla yanlışların, sistematik düşünceyle tutarsızlıkların, görüş mesafesindeki derinlikte ufuk darlığının iç içe olması, onu hem öğrenmemizi, hem eleştirmemizi gerektiriyor. ■